

larında yıktırılan Nâzır Ağa ve Hacı Tere Yahyâ camileri aslına uygun biçimde yeniden yaptırılmış, onarımı tamamlanan Mostar Köprüsü de 23 Temmuz 2004 tarihinde yapılan resmî bir törenle hizmete açılmıştır (geniş bilgi için bk. Mujezinović, *Islamska Epigrafika*, III, 146-344).

BİBLİYOGRAFYA

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, VI, 481-487; A. F. Gijferding, *Putovanje po Hercegovini, Bosni i Staroj Srbiji* (trc. B. Čulić), Sarajevo 1972; K. Peez, *Mostar und seine Kulturkreise*, Leipzig 1891, tür.yer.; Husein Bračković, *Tarihçe-i Vukûât-ı Hersek i njihovi vakufi*, Mostar 2000; a.mlf., "Kulturno-Istoriski Spomenici u Mostaru iz Turskog Doba", *POF*, X-XI (1960-61), s. 149-177; a.mlf., "Nekoliko Zapisia iz Orijentalnih Rukopisa Arhiva Hercegovine u Mostaru", a.e., XVI-XVII (1966-67), s. 117-124; a.mlf., "Mostar'ın Türk Devri Kültürel ve Tarihi Anıtları", *VD*, VII (1968), s. 215-234; a.mlf., "Mostarske Muftije - Prilog Kulturnoj Povijesti Mostara", *Glasnik*, sy. 9-10, Sarajevo 1975, s. 443-445; a.mlf., "Nekoliko Novih Podataka o Oporukama, Ruždiji, Hanovima, Gradskoj Općini i Broju Muslimanskih Kuća u Mostaru", *Glasnik V/S*, LII/1 (1989), s. 88-92; a.mlf. - A. Aličić, "Popis Terzija, Čurčija i Čebedžija u Mostaru iz 1755. Godine", *POF*, XVIII-XIX (1973), s. 315-371; Hamdija Kreševljaković, *Esnafi i Obrti u Bosni i Hercegovini (1463-1878) II*, Mostar-Zagreb 1951, tür.yer.; Hazim Šabanović, *Bosanski Pašaluk-Postanak i Upravna Podjela*, Sarajevo 1959, s. 46-47, 188-192, 232-234; Cevdet Çulpan, *Türk Taş Köprüleri*, Ankara 1975, s. 158-163, rs. 97/1, 97/2, 97/3, 97/4, 97/5; Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mi'mârî Eserleri II*, III, 227-263; Mehmed Mujezinović, *Islamska Epigrafika Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1982, III, 144-344; a.mlf. - Džemal Čelić, *Stari Mostovi u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo 1998, s. 228-246; Safvet-beg Bašagić, *Znameniti Hrvati, Bošnjaci i Hercegovci u Turskoj Carevini (Bošnjaci i Hercegovci u Islamskoj Krnjiževnosti içinde)*, Sarajevo 1986, s. 403; M. Gojković, *Stari Kamen Mostovi*, Beograd 1989, s. 114-120; Smail Balić, *Mostar - Wem Gehört die Leidgeprüfte Bosnische Stadt?*, Soest 1993, s. 11-61; Amir Pašić, *The Old Bridge (Stari Most) in Mostar*, Istanbul 1995, s. 6-36; Ivan Zdravković, "Op-ravka Kula kod Starog Mosta u Mostaru", *Naše Starine*, I, Sarajevo 1953, s. 141-143; Omer Mušić, "Mostar u Turskoj Pjesmi iz XVII Vijek-a", *POF*, XIV-XV (1964-65), s. 73-100; D. Krsmanović v.dğr., "Sanacija Starog Mosta u Mostaru", *Naše Starine*, XI (1967), s. 5-23; A. Ratković, "Srednjovekovni Mostar i Problematika Njegovog Istraživanja", a.e., XVI-XVII (1984), s. 75-78; R. Anhegger, "Mostar Köprüsü", *TT*, XXII/131 (1994), s. 282-294; Fehim Bajraktarević, "Mostar", *İA*, VIII, 429-431; M. O. H. Ursinus, "Mostar", *El²* (İng.), VII, 244-245; Hamdija Kapidžić, "Mostar", *Enciklopedija Jugoslavije*, Zagreb 1965, VI, 165-166.

MUHAMMED ARUÇI

MOSTAR KÖPRÜSÜ

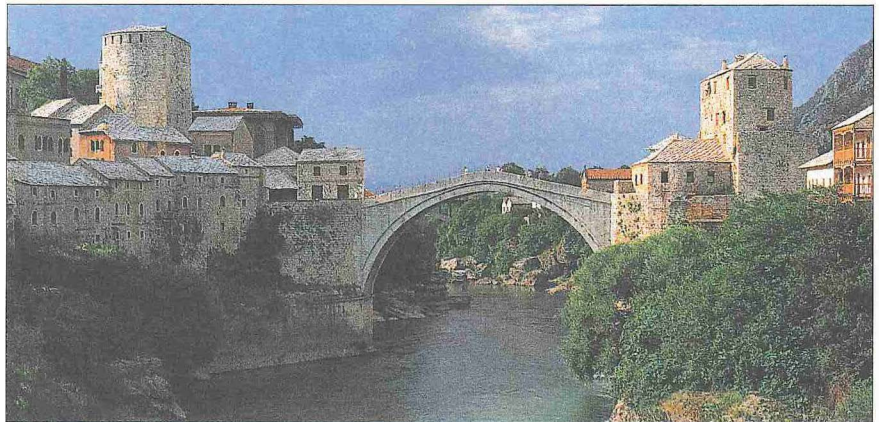
Mostar'da
Neretva nehri üzerine
XVI. yüzyılda yapılmış köprü.

Mostar'ın merkezinden akan Neretva nehri üzerindeki iki köprüden biri olan Mostar Köprüsü (Mostarska Čuprija), Eski Köprü (Stari Most) ve Neretva Köprüsü (Most na Neretvi) adlarıyla da anılmaktadır. XV. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlılar'ın fethettiği şehir tahtadan bir köprü etrafında kurulduğu için buraya Most (köprü), Mostiçi veya Mostar, Mostari (köprücüler) deniliyordu (*İA*, VIII, 429). Dünya mimarlık anıtları listesinde yer alan ve şehir tek başına mimari bir değer katan köprü'nün ilk defa hangi tarihte kimin tarafından kime yaptırıldığı konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Mostar Köprüsü'nün Roma eseri olduğuna dair iddia asılsız bir söylentiden ibarettir. Yerinde daha önce bir Roma köprüsü olsa bile bu yapı bütünüyle bir Osmanlı devri Türk eseridir. Bazı araştırmacılar, Anadolu ve Rumeli'nin çeşitli yerlerinde yapılan köprüler içinde Türk mimarlık tarihinin muhteşem bir anıtı olarak tanınan bu köprü'nün Osmanlılar tarafından esir alınan Dalmaçya -İtalyan kökenli ustalar veya Mostarlı yerli mimarlardan biri tarafından inşa edildiğini ileri sürerken bir kısmı yapıyı Mimar Sinan'a atfetmekte, çoğunluk ise Mimar Hayreddin'in eseri olduğu görüşünü benimsemektedir. Yapının mimarının Sinan'ın öğrencilerinden Hayreddin olduğu, Ahmed Refik Altınay'ın yayımladığı bir belge ile de ispatlanmış bulunmaktadır.

Bu belgeden Hersek Beyi Hüseyin'in Makarska (Hırvatistan) İskelesi'nde inşa edilen kale binası için mimar istemesi üzerine mimarbaşına gönderilen hükümde bundan önce Mostar Köprüsü'nü yapan Mimar Hayreddin'in görevlendirilmiş olduğu açıkça anlaşılmaktadır (bk. *DİA*, XVII, 56). Ayrıca yapıyı inşa görevi Sinan tarafından Mimar Hayreddin'e verilmiş olmalıdır ki Evliya Çelebi bu sebeple köprüyü Sinan'a izâfe etmiştir.

İç savaş sırasında tamamen yıkılan köprü'nün üzerinde eserin Osmanlı devrine ait olduğuna dair bir tarih kitabesi bulunmamaktaydı. Ancak hem Osmanlı kaynaklarında hem günümüzdeki Batı kaynaklarında köprü'nün 974'te (1566-67) tamamlandığı görüşü hâkimdir. Kaynaklarda nakledilen iki tarih manzumesi de bunu doğrulamaktadır: "Rûhu Sultan Mehemed'in ola şâd / Kıldı bunun gibi hayr eseri / Hem Süleymân-ı zaman sağ olsun / Devleti buldu binâya zaferi / Sa'y-i nâzır ile oldu bu tamam / Yazdı târihini 'kudret kemeri' 974" (1566-67). Ekrem Hakkı Ayverdi'ye göre Fâtih Sultan Mehmed Mostar'ı fethettiği zaman muhtemelen buradaki köprüyü ya restore ettirmiş veya yeniden yaptırmış olduğundan şiirde hem buna telmih hem de Kanûnî Sultan Süleyman dönemindeki inşasına işaret edilmiştir (*Avrupa'da Osmanlı Mimârî Eserleri II*, III, 261). Mostarlı Hasan Ziyâî'ye ait diğer tarih kitabı da şöyledir: "Kavs-i kuzahın aynı bir köprü binâ oldu / Var mı bu cihân içre mânendi hey Allahım / İbretle bakıp dedi târihini bir ârif / El geçtiği köprüden biz de geçeriz şâhım, sene 974" (Evliya Çelebi, VI, 482; Omer

Mostar Köprüsü - Bosna-Hersek

Muşić, XIV-XV | 1964-65], s. 94-95). Ayverdi, Zagreb'deki Yugoslavya İlimler ve Sanatlar Akademisi'nde (JAZU) bulunan ve Başıgic tarafından neşredilen bir belgeye dayanarak Muharrem 965 başında (Ekim 1557) Karagöz Bey'in bina eminliğiyle köprünün inşasına başladığını kabul etmektedir.

Neretva nehrinin en derin ve en dar yerine kurulan köprü tek gözlü ve sivri kemerli olup kesme taşandı. 28,59 m. genişliğinde bir açıklığa sahip yapının ayakları her iki kıyıda farklı kotlardaki kayalara oturduğundan değişik yüksekliktedir. Kemer kavis 12,02 m. irtifaındaki yapı su seviyesine göre nehirden de yaklaşık 21 m. yüksekliktedir. Köprünün genişliği üstte 4,50 m. olup iki yandaki korkuluklar 25 cm. kalınlığında ve 95 cm. yüksekliğindedir. İki yönde meyilli olan döşemesi kademeli biçimde düzenlenmiştir. Kemer açıklığının yüksek tutulmuş olmasının bir sebebi de nehrin taşması durumunda sürüklenen maddelerle kemerin tıkanarak tahrip olmasını önlemektir.

Köprünün sol tarafında II. Selim'e nisbet edilen minaresiz bir mescid vardır. 1878'e kadar müezzinin ezanı köprünün ortasında okuduğu belirtilmektedir. Mecâzî'ye ait bir şiirden köprünün üstünde bir de su kanalının bulunduğu öğrenilmekte (Omer Muşić, XIV-XV | 1964-65], s. 82, 94), Eviya Çelebi'nin ifadeleri de bir su kanalının varlığını göstermektedir (*Seyahatnâme*, VI, 482).

Mostar Köprüsü, Osmanlılar zamanından beri gençlerin nehre atlayarak cesaretlerini gösterdikleri bir mekân olmuş, II. Dünya Savaşı'ndan sonra bu âdet bir spor türü haline almıştır. Ayrıca Krallık Yugoslavyası döneminde bir pilot küçük uçağı ile köprü kemerinin altından uçmuşsa da bir daha bunun tekrarlanmasına izin verilmemiştir (Mehmed Mujezinović – Džemal Čelić, s. 246).

1878'den sonra Mostar Avusturya-Macaristan idaresine geçince köprünün döşemesi doldurulduğundan kademelerin büyük bir kısmı örtülmüştür. Aynı devirde kemerin ve her iki taraftaki ayakların bazı yerleri basit şekilde onarılmıştır. Zamanla köprünün üst yapısında ve Neretva'nın şiddetli akıntısı yüzünden kayalık zeminde oluşan oyuklar 1957'nin sonlarına doğru tamir edilmiştir. Köprünün üst yapısının 5 Kasım 1963'te biten restorasyonu sırasında döşemesi orijinal haline dönüştürülmüştür. Yugoslavya döneminde (1945-1990) tarihî eser olarak korunan

köprü Bosna savaşı esnasında 9 Kasım 1993'te Hırvat topçusunun ateşiyle tamamen yıkılmıştır. UNESCO ve Bosna-Hersek Devleti'nin çalışmaları sonucunda bir Türk firması tarafından yeniden inşa edilen köprü 23 Temmuz 2004'te törenle hizmete açılmıştır.

Mostar Köprüsü yüzyıllardan beri seyyahların ve araştırmacıların ilgisini çekmiştir. 1658'de Mostar'a uğrayan Fransız seyyahı A. Poulet bu köprünün inşasının mukayese kabul etmez bir cüret eseri olduğunu, Venedik'te bir mimari harikası sayılan Rialto Köprüsü'nden daha geniş yapıldığını söylemektedir. Köprüden büyük övgüyle söz eden Eviya Çelebi de o güne kadar on altı ülke gezdiğini, böyle yüksek bir köprü görmediğini belirtir. Köprü hakkındaki değerlendirmeleri Ayverdi'nin şu sözleri en iyi şekilde özetler: "Bu köprü mimari dehânın terkihiyle taştan yapılmış değil de muhayyilenin cisim halini almasıyla meydana gelmiş gibi efsanevî bir mâna ve ruh kazanmıştır" (*Avrupa'da Osmanlı Mimârî Eserleri II*, III, 260). Köprünün üstün sanat özelliği Hans Joachim Kissling'in şu sözleriyle de ortaya konmuştur: "Kıyamet günündeki sırat köprüsünü bir mecaz olmaktan çıkarıp elle tutulup gözle görülebilir bir sembol haline, başka hiçbir eser hiçbir yerde büyük üstat Mimar Hayreddin'in Mostar Köprüsü kadar dile getiremez." Osmanlı döneminde Mostar ve Mostar Köprüsü hakkında yazılan şiirler Omer Muşić tarafından Boşnakça tercümeleriyle beraber yayımlanmıştır (bk. bibl.).

Köprünün her iki tarafında iki küçük kale mevcuttur. 3 Nisan 1452 tarihli bir Dubrovnik belgesinde, Vladislav Hercegovic adındaki prensin babasına karşı ayaklandığında Blagaj'ı ve Neretva Köprüsü üzerindeki iki kaleyi zaptettiği nakledilmektedir (Mehmed Mujezinović, III, 144). Kaleleri de Kanûnî Sultan Süleyman'ın yaptırdığını belirten Eviya Çelebi, 1664'te Mostar'ı ziyareti esnasında her birinin seksen muhafız tarafından korunduğunu ve bir dizdarın sorumluluğunda bulunduğunu söylemektedir. 1878'e kadar baruthane olarak kullanılan soldaki Herceguşa (Tara) adlı kalede mevcut kitâbede "Cisr benâ-sene 974" (1566-67), "Kale benâ-sene 1087" (1676) ibareleri görülür. Čelovina (Halebinovka) adını Bosna Veziri Mostarlı Sarı Mustafa Paşa Çeliç'ten dolayı aldığı söylenen ve zemin katı hâpishane olan sağ taraftaki kalede, "Kad temme fî sene 1150" (1737) yazılı olup bu

kitâbe büyük ihtimalle XVIII. yüzyıldaki bir onarıma aittir. Her iki kale 1951'de esaslı bir şekilde restore edilmiştir. Eviya Çelebi, tabakhânenin kıyısındaki kalenin burcunda nehre bakan bir köşk bulunduğunu, burada devlet ricâli, ilim adamları ve ileri gelenlerin toplanıp sohbetler ve ilmi tartışmalar yaptığını belirtmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

Eviya Çelebi, *Seyahatnâme*, VI, 481-483; Alija Nametak, *Mostarski Stari Most*, Sarajevo 1932, tür.yer.; Muhamed Ajkić, *Stari Most u Mostaru*, Mostar 1936, tür.yer.; Juraj Neidhart - Džemal Čelić, *Stari Most u Mostaru*, Sarajevo 1953, tür.yer.; Milan Gojković, "Jedna Hipoteza o Izgledu i Konstrukciji Mosta Preko Neretve u Mostaru", *Zbornik Zaštite Spomenika Kulture*, Beograd 1966, XVII, 51-64; a.mlf., "Konstrukcijske Karakteristike Svoda na Starom Mostu u Mostaru", *Kongresna Publikacija VIKongresa Građevinskih Konstruktera Jugoslavije*, Bled 1978, s. 75-80; a.mlf., *Stari Kameni Mostovi*, Beograd 1989, s. 114-120; Hivzija Hasandedić, "Stari Most u Mostaru", *Godišnjak Društva Istoričara BiH*, Sarajevo 1969, s. 431-437; a.mlf., "Kultur no-Istoriski Spomenici u Mostaru iz Turskog Doba", *POF*, X-XI (1960-61), s. 166-169; a.mlf., "Nekoliko Zapisia iz Orijentalnih Rukopisa Arhiva Hercegovine u Mostaru", a.e., XVI-XVII (1966-67), s. 117-124; a.mlf., "Mostar'in Türk Devri Kültürel ve Tarihî Anıtları" (trc. Ismail Eren), *VD*, VII (1968), s. 227-229; Luka Marić, "O Kamenu od Koga je Sadželan Stari Most u Mostaru", *Novi Ljetopis Srpskog Kulturnog Društva Prosvjeta*, Zagreb 1972, II, 63-64; Cevdet Çulpan, *Türk Taş Köprüleri*, Ankara 1975, s. 158-163, rs. 97/1, 97/2, 97/3, 97/4, 97/5; Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimârî Eserleri II*, III, 260-263; Mehmed Mujezinović, *Islamska Epigrafika Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1982, III, 144-155; a.mlf. – Džemal Čelić, *Stari Mostovi u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo 1998, s. 228-246; Amir Pašić, *The Old Bridge (Stari Most) in Mostar*, İstanbul 1995, s. 14-50; Ivan Zdravković, "Opravka Kula kod Starog Mosta u Mostaru", I, *Naše Starine*, Sarajevo 1953, s. 141-143; Omer Muşić, "Mostar u Turskoj Pjesmi iz XVII Vijeka", *POF*, XIV-XV (1964-65), s. 73-100; D. Krsmanović v.dğr., "Sanacija Starog Mosta u Mostaru", *Naše Starine*, XI (1967), s. 5-23; H. J. Kissling, "Mostar Köprüsü" (trc. Bedriye Atsız), *Sanat Dünyamız*, sy. 3, İstanbul 1975, s. 32-34; Abdulah Polimac, "Novi Dokumenti o Gradnji Starog Mosta u Mostaru", *Most*, IV/14-15, Mostar 1977, s. 109-114; Aleksandar Ratković, "Srednjovekovni Mostar i Problematika Njegovog Istraživanja", *Naše Starine*, XVI-XVII (1984), s. 75-78; Candan Nemlioğlu, "Mimar Hayreddin'in Mostar Köprüsü", *İlgi*, sy. 75, İstanbul 1993, s. 10-15; Hasan Kuruyazıcı, "Mostar Köprüsü Nasıl Yapılmış Olabilir?", *77*, XXII/131 (1994), s. 277-281; R. Anhegger, "Mostar Köprüsü", a.e., XXII/131 (1994), s. 282-294; Neziha Başgelen, "Balkanlarda Bir Kültür Dramı. Mostar ve Köprüsü", *Arkeoloji ve Sanat*, sy. 80, İstanbul 1997, s. 15-18; Fehim Bajraktarević, "Mostar", *İA*, VIII, 429-431; M. O. H. Ursinus, "Mostar", *EL²* (İng.), VII, 244; Semavi Eyice, "Hayreddin, Mimar", *DiA*, XVII, 56-57.

